

Sanja Klempić Bogadi, Snježana
Gregurović, Dubravka Mlinarić (ur.)

Migracije na rubu Europe: trendovi, politike i izazovi

Zagreb: Institut za istraživanje migracija, 2024,
219 str.

DOI: <https://doi.org/10.11567/met.40.1.5>

Migracije stanovništva u suvremenom su društvu sveprisutan proces. Njihove uzroke, ali i posljedice, treba identificirati i analizirati kako bismo mogli bolje razumjeti promjene u prostoru i svijetu u kojem živimo. *Migracije na rubu Europe: trendovi, politike i izazovi* zbornik je odabranih radova izloženih na istoimenoj konferenciji održanoj u rujnu 2022. godine. Obuhvaća radove koji iz povijesne i suvremene perspektive analiziraju različite aspekte migracija u državama jugoistočne Europe. Useljavanje inozemne radne snage i promjena migracijskih obrazaca, prihvaćanje i percepcija stranaca, politike inkluzije, pravni status migranata, izazovi s kojima se stranci suočavaju prilikom procesa prilagodbe te posljedice koje spomenute promjene nose, samo su neke od tema koje se mogu naći u zborniku. Glavne urednice znanstvenice su zagrebačkog Instituta za istraživanje migracija – geografkinja Sanja Klempić Bogadi, sociologinja Snježana Gregurović te povjesničarka i geografkinja Dubravka Mlinarić. Nakon predgovora urednica slijede radovi izlagачa podijeljeni u četiri tematske cjeline. Zbornik broji 14 radova, četiri u prvoj i trećoj, a tri u drugoj i četvrtoj tematskoj cjelini.

Prva tematska cjelina nosi naslov *Migracije i povijesna iskustva*, a sastoji se od četiriju radova. U radu »Migration Within the Area of Contemporary Slovenia and Croatia from a Historical Perspective: How Historical Migrations Influenced the National Narratives« Damir Josipović bavi se povijesnim migracijama koje su pridonijele afirmaciji i reafirmaciji etničke granice između dviju modernih država, Slovenije i Hrvatske. Dajući pregled povijesnih činjenica navodi kako je preusmjeravanje zajedničkoga narodnog govora, i pripadajućeg mu kajkavskog na više fragmentiranih dijalekata, pridonijelo stvaranju etničke distance između Slovenaca i Hrvata. Zaključuje kako je etnička razlika danas utjelovljena u državnoj granici, što je potaknuto razlikama u glavnim načelima državotvornog procesa.

Danijel Vojak u radu »Iz povijesti migracija romskog stanovništva na hrvatskim područjima od doseljavanja u 14. stoljeću do 20. stoljeća« opisuje tri vala masovnih migracija romskog stanovništva na hrvatskim povijesnim područjima. No, oni ne isključuju širi europski kontekst političkih i vojnih promjena, koje su se manifestirale i na hrvatski prostor. U prvom valu, u drugoj polovini 14. stoljeća, Romi naseljavaju gradska područja istočne jadranske obale, poput Dubrovnika, Pule i Šibenika, kao i kontinentalne dijelove hrvatskog područja, poput Zagreba. Drugi val obilježava masovno naseljavanje područja Slavonije, Srijema i Baranje, nakon povlačenja Osmanlija u 18. stoljeću. Sredinom 19. stoljeća, u trećem valu, Romi naseljavaju područje Međimurja, Podravine i Posavine, što je posljedica manu-

misije. Budući da su se doselili s područja kneževina Vlaške i Moldavije, govore staroromunjskim dijalektom, a ne romskim jezikom. Od 20. stoljeća migracije romskih zajednica još su intenzivnije, no ne postoje znanstvena istraživanja koja bi pokazala njihove razmjere. Stoga autor naglašava važnost provođenja istih kako bi se što bolje razumjele kompleksnosti i specifičnosti te manjinske zajednice.

Denis Njari također se bavi migracijskim tokovima nacionalne manjine u Hrvatskoj – Mađarima. U radu »Smjerovi mađarskih migracija u Slavoniju u 19. stoljeću« koristi mađarske izvore kako bi rekonstruirao glavna polazišna područja s kojih su se Mađari doseljavali na područje Slavonije, etape doseljavanja i njihove konačne destinacije naseljavanja. Glavna ishodišna područja bila su područja južnoga Zadunavlja (mađarske županije Zala, Somogy, Tolna i Baranya) te područje Bačke. Mađari su naseljavali područja istočne Slavonije, točnije osječki kraj uz hrvatsko Podunavlje i đakovački kraj. U zapadnoj Slavoniji najveće doseljavanje Mađara događalo se u virovitičkom i bjelovarskom kraju te na sjeverozapadnom i zapadnom području tadašnje požeške županije. S obzirom na to da je cijena poljoprivrednog zemljišta u Slavoniji bila niža od cijene istog na području uže Ugarske, većinski je migriralo poljoprivredno stanovništvo.

»Odseljavanja i doseljavanja u slobodni i kraljevski grad Osijek na početku 19. stoljeća« Eldine Lovaš zadržava prvu tematsku cjelinu. U radu su analizirani migracijski procesi u vrijeme prvoga neplemenitog popisa stanovništva *Popularis Conscriptio Ignobilium* 1814. godine. Rad se odmi-

če od tradicionalne demografske analize i u fokus stavlja strano stanovništvo i njihovu motivaciju za (trajnom) migracijom u Osijek, kao i analizu odsutnoga lokalnog stanovništva. Stranci su uglavnom poticali s njemačkoga govornog područja, dok ih je znatno manje bilo iz čeških i moravskih krajeva. Uglavnom je to bilo mlado muško stanovništvo koje se bavilo usavršavanjem zanata. S druge strane, odsutni Osječani boravili su u Baranjskoj, Bačkoj te slavonskim županijama ili u mjestima koja se nalaze u relativnoj blizini. Ponovno je to bilo mlađe muško stanovništvo, koje se bavilo izučavanjem ili usavršavanjem nekog zanata.

Druga tematska cjelina sastoji se od triju radova, a problematizira iseljavanje iz jugoistočne Europe te donosi postmigracijska iskustva. Rad »Zašto mladi (ne)ostaju u Hrvatskoj? Istraživanje stavova o koristima i troškovima odlaska i ostanka« znanstvenika Krešimira Peračkovića, Gerana Marka Miletića i Matea Žanića iz Instituta Ivo Pilar vrlo je aktualne tematike. Koristeći se konceptom mobilnosti pomaka i *push-pull* modelom J. Urryja, autori razvijaju četverostruku matricu mobilnosti vezanu uz troškove i koristi. Ukupno su 552 učenika trećih i četvrtih razreda srednje škole s područja Vukovarsko-srijemske županije izrazila svoje mišljenje o planovima eventualne emigracije nakon završetka školovanja. Pitanja se odnose na percipirane probleme s kojima se suočavaju oni koji odlaze u inozemstvo, na prednosti koje vide u odlasku, ali i na motive onih koji uopće ne razmišljaju o odlasku i žele ostati u mjestu stanovanja. Rezultati pokazuju da se gotovo trećina ispitanih (31 %) plani-

ra iseliti, nešto više od polovine (57 %) o tome razmišlja, dok samo 12 % ispitanih planira ostati u mjestu stanovanja. Glavni motiv koji potiče migriranje vezan je uz ekonomsko blagostanje, odnosno pronalazak adekvatnog zaposlenja. Naime, mladi danas teže boljem životu i višim zaradama, što je uobičajeno u suvremenom potrošačkom društvu (Ilišin, 2019; Žanić i sur., 2019)¹. Zanimljivi rezultati koje autori ističu jesu i nisko povjerenje u institucije te problemi vezani uz korupciju u društvu.

Rad Josipa Ježovite, Mateje Plenković i Mateje Škomrlj »Hrvatski iseljenici u Europi: suvremeni obrasci društvene i gospodarske povezanosti s Hrvatskom« temelji se na istraživanju provedenom u okviru projekta »zaJEDNO srce, jedna duša, jedna HRVATSKA« tijekom 2021. i 2022. godine. Projekt je obuhvatio niz istraživanja o hrvatskom iseljentištvu, pri čemu je naglasak stavljen na povezanost s domovinom. Izdvojena su opažanja o obrascima povezanosti na društvenoj i gospodarskoj razini. Autori izdvajaju nekoliko zanimljivih opažanja. Iseljenici su skloni međusobnoj interakciji, no ona često započinje virtualno, dok se druženjima u okviru iseljeničkih udruženja ne pridaje osobita važnost. Okupljaju se oko crkvenih aktivnosti i humanitarnih akcija pomažući

tako domovini. Osim toga, iseljenicima je vrlo privlačna i kupnja nekretnine u domovini, no problemi s birokracijom te zastario i neučinkovit komunikacijski i informacijski sustav jedna je od prepreka na tom putu. Kao najmanje privlačan aspekt interakcije s domovinom ispitanici navode političku participaciju.

Danica Šantić i Milica Langović u radu »Može li druga generacija migranata doprineti razvoju države porekla? Studija slučaja Srbija« istražuju kako kapital prve i druge generacije migranata utječe na razvoj države njihova podrijetla, odnosno na koji je način srpsko iseljentištvo u Švicarskoj angažirano u razvoju domovine. Fokus je stavljen na financijsku potporu bližnjih i ulaganja u nekretnine. Nešto više od petine ispitanih redovito šalje neki oblik financijske potpore bližnjima u Srbiju, dok je više od polovine ispitanika (60 %) barem jednom financijski pomoglo bližnje u svrhu poboljšanja kvalitete života. Češće su to činili muškarci, podrijetlom iz Regiona Južne i Istočne Srbije. Isto tako, dijaspore često ulaže u izgradnju ili rekonstrukciju infrastrukturnih objekata.

Treća tematska cjelina obuhvaća četiri rada u kojima se naglasak stavlja na ljudska prava i prisilne migracije. Matija Kontak u radu »Eurodac, biometrija i algoritmi: utjecaj tehnologije na ljudska prava migranata« bavi se utjecajem moderne tehnologije na migracije i azil. Pozornost je usmjerena na Eurodac – bazu podataka otisaka prstiju tražitelja azila koja se koristi u državama članicama EU-a. Autor razmatra aktualna pitanja – zašto se biometrija koristi, kako je definirana, koji je osnovni pravni okvir za primjenu biometrije, kako se koncep-

¹ Ilišin, V. (2019). Neki problemi društvene integracije mladih u Hrvatskoj, u: V. Puljiz (ur.). *Socijalno-demografska reprodukcija Hrvatske*. Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, 165–190; Žanić, M., Miletić, G.-M. i Bendra, I. (2019). Kvaliteta života mladih iz Vukovarsko-srijemske županije u uvjetima suvremene demografske krize, *Socijalna ekologija*, 28 (3), 187–210. <https://doi.org/10.17234/SocEkol.28.3.1>.

ti algoritamske diskriminacije i objašnjivosti AI-ja mogu dovesti u vezu s primjenom biometrije te ih povezuje s pitanjem narušavanja ljudskih prava. Iznosi i zanimljiva mišljenja o algoritmima i njihovoj klasifikaciji.

Rad Velimira Veselinovića »Pravaši i migracijska kriza 2015. godine« objašnjava ideologije stranaka radikalne desne orijentacije, identificira takve stranke na hrvatskoj političkoj sceni te definira njihov odnos prema (i)migrantima. Vođene nacionalizmom i populizmom, radikalne desne stranke, koje se kolokvijalno nazivaju i »pravašima«, osim što kritiziraju vladajuću elitu, neprijateljski su nastrojene prema nacionalnim manjinama i imigrantima, posebice onima islamske vjeroispovijesti. Njih percipiraju kao »opasne Druge«, odnosno kao one koji narušavaju homogenost nacionalne države i njezin identitet. Iako vrlo izravne u svojim stavovima, stranke radikalne desnice, za razliku od istih u drugim europskim državama poput Austrije, Nizozemske i Njemačke, nisu zabilježile značajniji uspjeh na izborima 2015. godine. Uzroci se mogu tražiti u fragmentarnosti pravaških stranaka te osobnoj nesnošljivosti njihovih prvaka.

Ivančica Devčić i Daša Poredoš Lavor u radu »Zapošljavanje i obuhvat Mjera aktivne politike zapošljavanja za osobe pod međunarodnom i privremenom zaštitom u Republici Hrvatskoj« bave se integracijskom politikom Republike Hrvatske. Autorice analiziraju politike zapošljavanja osoba pod međunarodnom i privremenom zaštitom te daju kratak pregled integracijskih politika s naglaskom na pristup tržištu rada, zakonsku osnovu, mjere aktivne politike zapošlja-

vanja prema vrsti intervencije i iznose primjere iz prakse o zapošljavanju. Zaključuju kako značajnih pomaka u integraciji osoba pod međunarodnom zaštitom na tržištu rada još uvijek nema. Budući da sustav nije u cijelosti funkcionalan, velik dio posla prepušten je udrugama civilnog društva. Najveće su poteškoće prilikom zapošljavanja vezane uz nepoznavanje jezika. Znanje koje bi azilantima omogućilo apliciranje za posao, mehanizmi traženja posla te sustavna podrška u cjelokupnoj proceduri rješavanja službene dokumentacije također izostaju. Naglašava se osmišljavanje ciljanih mjera aktivne politike zapošljavanja koje bi omogućile ženama lakšu integraciju na tržište rada, ali i u svakodnevni život.

Rad »Migracijski kontekst rata u Ukrajini i njegov potencijalni demografski odraz na Republiku Hrvatsku« Dražena Živića i Monike Komušanac daje pregled brojnosti, strukture i prostornog razmještaja ukrajinskoga iseljeničkog kontingenta sa statusom privremene zaštite u Republici Hrvatskoj. Prevladavaju žene i djeca, dok najviše Ukrajinaca obitava u urbanim, makroregionalnim ili regionalnim centrima. Autori problematiziraju i mogućnost demografske revitalizacije, no zaključuju kako potencijal izbjegličke populacije nije dostatan za dugoročno pozitivne demografske efekte, što je posljedica nedostatka adekvatne populacijske politike. Ipak, autori su blago optimistični zbog sličnosti dviju zemalja koje se ogledaju u demografskim, kulturološkim i povijesnim obilježjima, što postavlja temelje za integraciju i ostanak izbjeglica u Hrvatskoj.

Četvrta i posljednja tematska cjelina donosi iskustva suvremenog do-

seljavanja u Hrvatsku. Petra Međimurec, Dario Mustač i Ivan Čipin u radu »Stavovi o imigrantima i imigraciji u Hrvatskoj« bave se percepcijom hrvatskih građana o imigrantima i imigraciji. Koristeći se podacima iz nekoliko krugova Europskoga društvenog istraživanja, analizom latentnih klasa istražuju kakvo je mišljenje o različitim tipovima imigranata (diferenciranima prema rasnim obilježjima, etničkom podrijetlu, socioekonomskom statusu) kao i percipirani utjecaj imigranata na hrvatsko gospodarstvo, kulturu te na Hrvatsku kao mjesto za život. Dobiveni rezultati upućuju na postojanje četiriju podskupina (klasa) koje se razlikuju prema (ne)prihvatanju imigranata i očekivanom utjecaju imigracije na život u Hrvatskoj. Hrvatsko društvo ipak je orijentirano više proimigrantski; četvrtina ispitanih (24,5 %) ima izražene, dok trećina (33,1 %) ima umjerene proimigrantske stavove. Suprotno, manje od petine ispitanih (17,7 %) ima izražene, dok četvrtina (24,7 %) ima umjerene antiimigrantske stavove. Važnost rada očituje se upravo u metodi analize podataka; grupiranje ljudi u klase omogućilo je tipizaciju hrvatskog društva prema imigrantima i imigracijskim stavovima, što otvara i nova istraživačka pitanja prvotno povezana s demografskim i socioekonomskim obilježjima ispitanika.

Autorice Snježana Gregurović, Margareta Gregurović, Sanja Klempić Bogadi, Sonja Podgorelec i Simona Kutli u radu »Radne migracije na rubu EUrope: dolazak stranih radnika u Hrvatsku« daju uvid u recentnije imigracijske trendove u RH, pri čemu je naglasak stavljen na imigraciju inozemne radne snage. Ulazak

u EU, pristupanje šengenskom prostoru i eurozoni te nedostatak domaće radne snage isprepleteni su procesi koji utječu na imigraciju i zapošljavanje stranih radnika. Oni se najčešće zapošljavaju u sektorima graditeljstva i turizma, poglavito za vrijeme turističke sezone. S obzirom na to da je značajan broj migranta iz država bivše SFRJ, kulturne, jezične i geografske bliskosti te sličnosti u mentalitetu imaju veliku ulogu u odabiru Hrvatske kao mjesta za život. Osim toga, već postojeće migrantske mreže predstavljaju jedan od privlačnih faktora. No, posljednjih je godina zabilježen trend porasta broja stranih radnika podrijetlom iz azijskih zemalja kao što su Bangladeš, Filipini, Indija i Nepal. Autorice naglašavaju moguće implikacije koje dugotrajno naseljavanje stranih radnika donosi zbog različitog kulturnog podrijetla i karakteristika doseljenika. Stoga se apelira na izradu sveobuhvatnih integracijskih politika i programa koji su usmjereni na socioekonomski napredak useljavanja, ali i prilagodbu i senzibilizaciju lokalnog stanovništva.

Posljednji je u cijelom zborniku rad Hrvoja Butkovića »Rad putem digitalnih platformi u Hrvatskoj: Kakav je položaj stranih radnika?«. Deskriptivnom analizom pokušao se utvrditi opseg rada putem digitalnih radnih platformi u Republici Hrvatskoj, radno pravni status stranih radnika koji rade na taj način te obveze digitalnih platformi prema državi. Iako prema nekim procjenama manje od 2 % radnika kao glavni izvor prihoda navodi digitalne platforme, one su skrivale broj radnika koji za njih rade, kao i uvjete njihova rada, a često su takve radnike pogrešno klasificirale kao sa-

mozaposlene. Pritom je položaj stranih radnika znatno narušen. Usto, strani se platformski radnici suočavaju s nepoznavanjem hrvatskog jezika, što im i zakonodavni okvir čini manje razumljivim. Stoga je 2021. godine donesen novi Zakon o strancima kojim su strani radnici koji pružaju podršku putem digitalnih platformi dobili materijalna i socijalna prava koja su brojnim takvim domaćim radnicima zasad nedostižna.

Zbornik radova *Migracije na rubu Europe: trendovi, politike i izazovi* daje

pregled aktualnih tema o migracijskim procesima pretežito u jugoistočnoj Europi. Autori ne samo da problematiziraju aktualne procese i iznose nove spoznaje, nego naglašavaju važnost i iznose preporuke za kreiranje sveobuhvatnih javnih politika. No, radove bi trebalo približiti i široj javnosti kako bi se što lakše nosili s promjenama koje, prema svemu sudeći, slijede.

Korana Komar

Zagreb